

Warszawa, 1 września 2024 roku

Dr hab. Maciej Duszczyk, prof. ucz
Uniwersytet Warszawski

Wydział Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych
Ośrodek Badań nad Migracjami
mail: m.duszczyk@uw.edu.pl

Recenzja Rozprawy Doktorskiej

Przedmiotem recenzji jest rozprawa doktorska przygotowana przez mgr Natalię Boichuk pt. „Ekonomiczne determinanty migracji edukacyjnych z Ukrainy do Polski (ze szczególnym uwzględnieniem ośrodka wrocławskiego)”. Promotorem pracy jest prof. dr hab. Romuald Jónczy. Natomiast Promotorką pomocniczą dr inż. Justyna Rokitowska-Malcher.

Recenzję przygotowałem w odpowiedzi na prośbę prof. dr hab. Andrzeja Graczyka, Dziekana Wydziału Ekonomii i Finansów Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, przekazaną listem datowanym na 14 lipca 2023 roku. Do listu dołączony był dysk przenośny USB, na którym znajdowała się rozprawa doktorska w formacie PDF. Innych materiałów nie dołączono.

Recenzję przygotowałem zgodnie z wymogami określonymi w Ustawie z dnia 20 lipca 2018 roku „Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce”, w części dotyczącej procedury nadawania stopnia doktora.

W recenzji wzięłem pod uwagę następujące elementy:

1. Adekwatność problematyki, w tym zgodność tematu dysertacji z problematyką rozprawy.
2. Spójność treści oraz zawartość poszczególnych rozdziałów.
3. Adekwatność cytowanej literatury oraz innych źródeł wykorzystanych w rozprawie.
4. Prawdliwość użytej do badań empirycznych metodologii oraz konstrukcję hipotez.
5. Umiejętność wnioskowania oraz przygotowania rekomendacji.
6. Wkład do dotychczasowej literatury przedmiotu.

Recenzję zakończyłem jednoznacznie konkluzją.

Kwestie ogólne

Praca liczy 260 stron i zawiera wszystkie niezbędne elementy stawiane rozprawom w procedurze nadawania stopnia doktora. Została napisana prawidłowym językiem polskim. Strona techniczna, w tym tabele i wykresy nie budzą zastrzeżeń. Podobnie jest z bibliografią i aneksem, w którym znalazł się kwestionariusz ankiety. Lektura pracy była przyjemnością, co oznaczało m.in. brak konieczności powrotów do poszczególnych części rozprawy, wraz z zaawansowaniem jej czytania. Praca pod względem przejrzystości i czytelności jest wzorcowa. Bardzo rzadko zdarza się czytać tak doskonale przygotowaną dysertację.

Należy jeszcze podkreślić, że pisanie rozprawy oraz realizacja badań rozpoczęła się jeszcze przed początkiem pełnoskalowej agresji Rosji przeciw Ukrainie. Doktorantka musiała zatem zmodyfikować swoje założenia i dodać część dotyczącą wpływu wojny na postawy Ukraińców i ich plany. Uniknęła jednocześnie niewykorzystania materiału zebranego przed 24 lutego 2022 roku. Co bardzo ważne we wstępie oraz w wybranych częściach rozprawy opisała dylematy z tym związane i działania jakie podjęła. Na pewno również na kształt pracy wpływ ma pochodzenie doktorantki jako imigrantki z Ukrainy. Wskazuje na to we wstępie do rozprawy. Chciałbym podkreślić, że pozytywnie wpłynęło to na zakres rozprawy m.in. poprzez możliwość swobodnego poruszania się po literaturze i źródłach ukraińskojęzycznych.

Adekwatność problematyki, w tym zgodność tematu dysertacji z problematyką rozprawy

Problematyka podjęta w pracy należy do bardzo aktualnych. Migracje edukacyjne choć dobrze opisane w literaturze przedmiotu nadal wymagają lepszego wyjaśnienia. Doktorantka zdecydowała się na swoiste studium przypadku opisując migracje edukacyjne młodzieży ukraińskiej wybierającej studia w ośrodku wrocławskim. Jednocześnie w sposób dogłębny opisała zarówno migracje edukacyjne, jak i mobilność studentów. W mojej opinii tytuł prawidłowo odzwierciedla problematykę rozprawy, choć skupia się jedynie na „determinantach ekonomicznych”. Tymczasem praca jest o wiele szersza i dotyczy czynników nie tylko ekonomicznych, ale również politycznych, społecznych i kulturowych. Dlatego też temat mógłby być lekko zmodyfikowany pokazując pełnię zagadnień poruszanych w rozprawie.

Spójność treści oraz zawartość poszczególnych rozdziałów

Rozprawa jest bardzo spójna. Nie zawiera powtórzeń oraz niepotrzebnych czy nieuzasadnionych treści. Autorka podzieliła ją na pięć rozdziałów. Dwa pierwsze powstały na podstawie wtórnej analizy literatury przedmiotu oraz danych statystycznych. Stanowią pogłębiony wstęp do części empirycznej stanowiącej trzy kolejne rozdziały. Rozdział trzeci to opis metodologii i uzasadnienie wyboru konkretnych metod badawczych z nauk społecznych. Dwa kolejne rozdziały to prezentacja wyników badań. Bardzo rozsądnie doktorantka podzieliła je na dwie części. Pierwsza z nich odnosi się do determinantów (choć ja wolę słowo czynników) podjęcia decyzji o przyjeździe na studia do Polski, natomiast druga stanowi o planach migracyjnych studentów na przyszłość. Rozdziały w rozprawie zawierają wszystkie niezbędne elementy. Każdy z nich stanowi całość. Doktorantka uniknęła, co się bardzo często zdarza, mieszania treści w poszczególnych rozdziałach. Każdy z rozdziałów po niewielkim dostosowaniu może stanowić oddzielny artykuł. Pozostałe części rozprawy, takie jak bibliografia, spisy wykresów i tabel oraz aneks nie budzą żadnych zastrzeżeń. Zostały bardzo detalicznie przygotowane. Konkludując: praca pod kątem jej treści oraz spójności rozdziałów nie budzi zastrzeżeń, co więcej może stanowić wzór dla przygotowywanych w przyszłości rozpraw doktorskich.

Adekwatność cytowanej literatury oraz innych źródeł wykorzystanych w rozprawie

Doktorantka dokonała imponującego przeglądu literatury przedmiotu zarówno odnośnie terminologii migracyjnej, w tym migracji edukacyjnych, jak i teorii migracji oraz systemów szkolnictwa wyższego. Jedynie czego mi zabrakło to lepszego opisu systemu uczelni wyższych w Polsce. Czytelnik nieposiadający odpowiedniej wiedzy na ten temat może nie zrozumieć czym różnią się np. uczelnie publiczne od niepublicznych czy prywatnych. Jest to istotne w kontekście problematyki rozprawy. Jest to jedyny zidentyfikowany przeze mnie mankament w tej części. Nie wpływa on jednak na moją bardzo wysoką ocenę dysertacji. To niedociągnięcie jest rekompensowane przez inne części rozprawy.

W rozprawie, do opisu definicji i teorii migracyjnej wykorzystano bardzo szeroki wachlarz literatury zarówno polskiej, jak i międzynarodowej. Nie dostrzegłem braków w tym zakresie. Oczywiście każdy z autorów mógłby wybrać inne pozycje dla pokazania złożoności decyzji migracyjnych, ale doktorantka oparła się zarówno na klasycznych pozycjach literaturowych, jak i dokonała autorskiego wyboru innych, dodatkowych źródeł. Jedynym brakiem w tym zakresie jest nieuwzględnienie teorii „migracji płynnych” stworzonej przez

Marka Okólskiego. Wydaje się, że w przypadku migracji edukacyjnych mogłaby ona znaleźć uzasadnienie. Dodatkowym argumentem za jej uwzględnieniem jest fakt, że została ona stworzona w Polsce i dobrze odzwierciedla specyfikę migracyjną w Europie środkowej i wschodniej. W czasie lektury zabrakło mi również szerszego odniesienia się do dwóch zjawisk związanych z migracjami edukacyjnymi, a mianowicie „drenażu i utraty mózgow”. Autorka przywołuje co prawda oba te zjawiska, ale nie poświęca im wystarczająco dużo miejsca. W przypadku publikacji rozprawy, do czego zachęcam, proponowałbym dokonać niezbędnych uzupełnień w tym zakresie.

Dobór źródeł statystycznych jest jak najbardziej prawidłowy. Szczególnie interesujące i ważne jest przywołanie danych i treści raportów ukraińskich. Bardzo brakuje w polskiej i zagranicznej literaturze przedmiotu takiego omówienia. Czytałem tę część z jeszcze większym zainteresowaniem niż poprzednie.

Prawidłowość użytej do badań empirycznych metodologii

Praca zawiera trzy hipotezy, które zostały skonstruowane na podstawie pytań badawczych. Hipotezy są prawidłowe, choć raczej mało odkrywcze i raczej o oczywistym charakterze. Widać tutaj pewnego rodzaju zachowawczość. Ogrom zebranego materiału oraz wnioski, jakie można było na ich podstawie wyciągnąć predestynował do bardziej ambitnych hipotez. Jednak chciałbym podkreślić, że są one jak najbardziej prawidłowe i podlegające weryfikacji empirycznej. Po prostu po lekturze pracy w tym zakresie pozostaje lekki niedosyt. Można było zaryzykować jedną hipotezę trudniejszą do sfalsyfikowania np. dotyczącą postaw Ukraińców polskiego pochodzenia w kontekście planów powrotu do Ukrainy.

W rozprawie zastosowano różne metody badawcze – od krytycznego przeglądu literatury przedmiotu oraz baz danych – do metod analiz statystycznych, w tym analizy czynnikowej. Opis metodologii oraz metod badawczych jest prawidłowy. Użyto metod zarówno z badań socjologicznych (CAWI), jak i ekonomicznych (analiza statystyczna). Opis doboru próby i jej ograniczeń jest wzorcowy. W czasie lektury nie zrodziły mi się w tym zakresie żadne pytania czy wątpliwości. To co bardzo pozytywnie mnie zaskoczyło to szeroki opis ograniczeń przeprowadzonych badań i jednoznaczne stwierdzenie dotyczące ich reprezentatywności. Doktorantka jest w pełni świadoma ograniczeń związanych z doбором próby i nie próbuje niejako na siłę uzasadniać prawidłowości doboru. Takie podejście jest nadal rzadkie w Polsce.

Dwie metody dotarcia do respondentów są jak najbardziej prawidłowe. Wskaźnik odpowiedzi może nie jest imponujący, ale bardzo przyzwoity. Prowadząc badania na wyższych uczelniach zdają sobie doskonale sprawę, jak trudne jest to zadanie. Doktorantka musiała wykonać wręcz tytaniczną pracę docierając do tak dużej liczby respondentów.

Prezentacja wyników badań jest zarówno od strony wizualnej, jak i merytorycznej prawidłowa. Bardzo ciekawe i nieoczywiste są wyniki badań, szczególnie w części prezentacji podzielonej na Ukraińców polskiego pochodzenia oraz niemających związków z Polską i narodem polskim. Warte upowszechnienia są wyniki badań pokazujące plany migracyjne na przyszłość. To w kontekście toczącej się obecnie dyskusji w Polsce na temat pozostania Ukraińców w Polsce po zakończeniu wojny z Rosją, stanowi bardzo ciekawy materiał analityczny. Pierwszorzędność czynników/determinantów dotyczących chęci podjęcia studiów w Polsce na tle innych czynników, takich jak możliwość podejmowania zatrudnienia czy dołączenia do członków rodziny, są istotne dla lepszego programowania potencjalnych instrumentów mających na celu przyciąganie studentów z Ukrainy do Polski. Oczywiście wnioski dla Wrocławia i uczelni wyższych z tego miasta są kluczowe dla lokalnej strategii przyciągania migrantów posiadających potencjał uzyskania wysokich kwalifikacji w przyszłości.

Chciałbym jeszcze zwrócić uwagę na wyniki badań pokazujące słabość tzw. infrastruktury migracyjnej w ramach przemysłu migracyjnego, czyli bardzo szybko rozwijającego się obecnie nurtu badań migracyjnych. Badania zaprezentowane w pracy jednoznacznie pokazały, że jest ona w Polsce bardzo słabo rozwinięta i młodzież bardzo rzadko z niej korzysta opierając się na wzajemnych kontaktach czy sieciach migracyjnych.

Umiejętność wnioskowania oraz przygotowania rekomendacji

Doktorantka wykazała się bardzo dobrymi umiejętnościami wnioskowania na podstawie wtórnej analizy literatury przedmiotu oraz danych statystycznych. Wnioski są prawidłowe i opierające się na rzetelnych podstawach literaturowych. Moja ocena wnioskowania na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych jest podobna. To co bardzo ważne nie znalazłem znaczących nadinterpretacji wyników badań, co bardzo często zdarza się w przypadku mało doświadczonych badaczy jakimi są doktoranci. Wnioski są rzetelne, prawidłowo opisane i zaprezentowane oraz zweryfikowane.

Rozprawa zawiera w końcowej części rekomendacje podzielone na kilka kwestii. Jest to część wdrożeniowa/praktyczna pracy. Bardzo często zdarza się w rozprawach doktorskich,

że rekomendacje praktyczne są bardzo ogólne i niczego nie wnoszą do realiów. Doktorantka uniknęła tej pułapki. Oczywiście zdarzają się rekomendacje o charakterze oczywistym, ale nie jest ich wiele. W większości przeważają dobrze przemyślane propozycje zmian zarówno w systemie edukacji wyższej, jak i polityce migracyjnej. W zdecydowanej większości można znaleźć dla nich uzasadnienie w wynikach badań empirycznych.

Jak już wskazałem we wstępie ogólnym rozprawa powstała w bardzo trudnym czasie, czyli w czasie pełnoskalowej wojny przeciw Ukrainie ze strony Rosji. Groziło to emocjonalnym podejściem do wniosków z badań, a tym samym możliwy był negatywny wpływ na zawartość pracy. Doktorantka była świadoma tego wyzwania i poradziła sobie z nim bardzo dobrze. Wskazała na kilka bardzo ciekawych czynników jakie wpływają na plany powrotowe Ukraińców, takie jak z jednej strony kwestia patriotyzmu i chęci odbudowy Ukrainy po wygranej wojnie, ale z drugiej obawa o bezpieczeństwo i chęć układania sobie przyszłości w państwie bezpiecznym jakim jest Polska. Istotnym czynnikiem była też kwestia przynależności Polski do UE, co wynikało z wywiadów z respondentami.

Wkład do dotychczasowej literatury przedmiotu

Wkład do dotychczasowej literatury przedmiotu jest wielowątkowy. Wnioski z rozprawy pozwalają lepiej zrozumieć mechanizmy podejmowania decyzje w zakresie wyboru przez młodzież miejsca studiowania za granicą. Rozprawa umiejscawia także Polskę i szerzej Wrocław na mapie europejskich i światowych migracji edukacyjnych. Rozprawa ma wpływ na rozwój takich dyscyplin jak: nauki ekonomiczne, socjologia czy nauki o polityce i administracji. Ponadto w pracy uchwycono moment zmiany czynników/determinantów w zakresie podejmowania decyzji o zagranicznej emigracji edukacyjnej i powrotu do kraju pochodzenia po zakończeniu kształcenia. Było to spowodowane agresją Rosji przeciw Ukrainie oraz początkiem pełnoskalowej wojny. Oznacza to, że rozprawa spełnia wymóg wniesienia wartości dodanej do dotychczas posiadanej wiedzy.

Konkluzja

Rozprawa doktorska przygotowana przez mgr Natalię Boichuk pt. „Ekonomiczne determinanty migracji edukacyjnych z Ukrainy do Polski (ze szczególnym uwzględnieniem ośrodka wrocławskiego)” spełnia z nadstatkiem wszystkie warunki w procedurze nadania stopnia doktora. Praca jest oryginalna, obudowana bardzo dobrym przeglądem literatury oraz

danych statystycznych. Wnioski zostały oparte na pogłębionych, wielowymiarowych badaniach empirycznych z nauk socjologicznych i ekonomicznych. Zawiera ponadto dobrze uargumentowane rekomendacje dla polityki publicznej w obszarach szkolnictwa wyższego oraz polityki migracyjnej.

Konkludując, na podstawie wniosków z przygotowanej recenzji formułuję jednoznacznie pozytywną opinię na temat rozprawy doktorskiej przygotowanej przez mgr Natalię Boichuk pt. „Ekonomiczne determinanty migracji edukacyjnych z Ukrainy do Polski (ze szczególnym uwzględnieniem ośrodka wrocławskiego)”, pod kierunkiem prof. dr. hab. Romualda Jończego oraz dr inż. Justyny Rokitowskiej-Malcher. Wnioskuje o jej przyjęcie oraz kontynuowanie procedury nadania stopnia doktora. Jednocześnie, przy spełnieniu innych warunków, formułuje wniosek o wyróżnienie rozprawy.

Dr hab. Maciej Duszczyk, prof. ucz